

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2025. № 2.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2025.2.7>

УДК 35:378

Л. М. Ільч,

*д. е. н., професор, професор кафедри управління,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8594-1824>

І. В. Яковенко,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри управління,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2560-9034>

О. В. Акіліна,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри управління,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9968-4921>

РОЗРОБКА КОНЦЕПЦІЇ МИРОТВОРЧОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЙ

L. Ilich,

*Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Management,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University*

I. Yakovenko,

*PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Management,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University*

O. Akilina,

*PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Management,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University*

DEVELOPING THE CONCEPT OF PEACE EDUCATION IN UKRAINE CONSIDERING MILITARY-POLITICAL REALITIES

У статті проведено аналіз чинників, що відіграють ключову роль у формуванні концепції миротворчої освіти в Україні з урахуванням військово-політичної ситуації в країні. Проаналізовано необхідність внесення змін до законодавства України, зокрема до Закону «Про освіту» та інших нормативних актів, що регулюють впровадження миротворчої освіти в освітніх закладах і трудових колективах. Наголошено на важливості ухвалення підзаконних актів на рівні уряду та профільних міністерств для забезпечення ефективного впровадження миротворчих ініціатив.

Розглянуто особливості миротворчої освіти для військовослужбовців та переселенців, яка має реалізовуватися через систему професійного навчання й перекваліфікації, соціального захисту та облаштування умов проживання. Обґрунтовано, що такий триєдиний підхід сприятиме соціальній адаптації цих категорій населення, формуванню толерантності, розвитку навичок діалогу та уникненню конфліктних ситуацій.

Також висвітлено питання впливу світових тенденцій на формування внутрішньої політики миротворчої освіти. Визначено загрози, пов'язані з поширенням праворадикальних ідеологій у Європі та Україні, що можуть призвести до ізоляції країни на міжнародній арені та внутрішньої соціальної напруги. Окремий акцент зроблено на необхідності протидії інформаційним впливам, які сприяють поширенню ностальгії за радянськими часами та впровадженню антидемократичних наративів у суспільство.

Розглянуто роль громад у миротворчій освіті та визначено основні проблеми її впровадження в сільських і селищних громадах, зокрема кадровий та ресурсний дефіцит. Запропоновано конкретні механізми покращення ситуації. Визначено специфіку тематичних напрямів миротворчої освіти для різних типів громад, що включають питання екологічної безпеки, соціальної справедливості, економічного розвитку та боротьби з булінгом.

The article analyzes the factors that play a key role in the peace education concept development in Ukraine, taking into account the military-political situation

in the country. The main aspects that need to be taken into account when developing such a concept are identified, in particular, improving the legal framework, adapting educational programs to the challenges of the war period, counteracting anti-democratic ideologies, increasing the role of communities in peace education, and the need for special educational activities for military personnel and internally displaced persons.

The need to amend the legislation of Ukraine, in particular the Law “On Education” and other regulations governing the implementation of peace education in educational institutions and labor collectives is reviewed. The importance of adopting bylaws at the level of the Government and relevant ministries to ensure the efficient implementation of peace initiatives is emphasized. Special attention is paid to the issue of developing a network of mediation centers as a way of preventing and resolving conflicts at the community level

The peculiarities of peace education for military personnel and IDP are examined. They should be implemented via the system of vocational training and retraining, social protection and improvement of living conditions. It is justified that such a three-pronged approach will contribute to the social adaptation of these population groups, the formation of tolerance, the development of dialogue skills and the avoidance of conflict situations. The article also highlights the impact of global trends on the formation of domestic peace education policy.

The threats associated with the spread of right-wing radical ideologies in Europe and Ukraine, which can lead to the country's isolation in the international arena and internal social tensions are identified. A special emphasis is placed on the need to counteract information impact that contributes to the spread of nostalgia for the Soviet era and the introduction of anti-democratic narratives into society. The role of communities in peace education is considered and the main problems of its implementation in rural and urban communities, including human and resource shortages, are specified.

Specific mechanisms for improving the situation are proposed, including the organization of summer schools for teachers, the introduction of specialization in

peace education, and the conduct of field trainings for teachers. The specific nature of the peace education areas for different types of communities, including environmental safety, social justice, economic development and anti-bullying, are identified.

Ключові слова: *миротворча освіта; конфліктне врегулювання; медіація; демократичні цінності; громадянська освіта; нормативно-правове регулювання*

Keywords: *peace education; conflict resolution; mediation; democratic values; civic education; regulatory framework*

Постановка проблеми у загальному вигляді. За останні роки в Україні відбулись помітні зміни в розвитку та впровадженні системи миротворчої освіти. Цій тематиці почали приділяти увагу в університетських освітніх програмах, планах науково-дослідних установ, при формуванні завдань роботи громадських організацій. В той же час відчувається певний брак системного підходу, єдиної політики розвитку і впровадження цього важливого напрямку. Причиною вищезазначеного є відсутність глибоко продуманої концепції миротворчої освіти, яка б визначала стратегію діяльності всіх зацікавлених сторін. Така концепція має спиратись на досвід країн цивілізованого світу та вітчизняний досвід, отриманий за останні роки. Але крім того важливим чинником має бути врахування тих особливостей розвитку миротворчості, які притаманні теперішній реальності, в якій перебуває та розвивається наша країна. Висвітлення та опрацювання таких особливостей є важливим і актуальним завданням, яке потребує уваги дослідників.

В процесі розробки концепції миротворчої освіти було поставлено завдання виділити низку ключових аспектів, які мають враховуватись при формуванні базових положень цієї концепції, оскільки відображають вплив чинників, що є значимими для сприйняття питань миротворчості в Україні.

Нами було визначено шість таких аспектів. Насамперед, розвиток миротворчої освіти має спиратися не лише на науково-методичні та програмно-освітні документи, а й на нормативно-правову базу, яка забезпечить необхідні передумови для її системного впровадження. Для цього необхідно ухвалити відповідні законодавчі акти, що регулюватимуть освітній процес, деталізуватимуть законодавчі норми й визначатимуть конкретні завдання для учасників цього процесу на міжвідомчому рівні.

Одним із важливих аспектів є критичний перегляд традиційних підходів до миротворчої політики, зокрема в контексті ставлення до держави-агресора, її союзників і місцевих колаборантів. Якщо в класичному миротворчому дискурсі домінують ідеї толерантності, пошуку компромісів і діалогу, то в умовах збройного конфлікту такі підходи потребують перегляду та адаптації до специфіки сучасних українських реалій.

Важливо також враховувати специфічні категорії населення, на які має бути спрямована миротворча освіта. Особливої уваги потребують військовослужбовці, які зазнали фізичних і психологічних травм, а також внутрішньо переміщені особи, що втратили соціальне та матеріальне забезпечення. Для цих груп необхідно розробити спеціалізовані освітні підходи, що відповідатимуть їхнім потребам та сприятимуть їхній інтеграції в мирне суспільне життя.

Окрім індивідуального освітнього рівня, миротворча освіта має активніше впроваджуватися в трудових колективах, де останніми роками спостерігається зростання суспільної напруги, дискусій і конфліктів, зумовлених поляризацією поглядів. Значну роль у цьому процесі відіграють неформальні лідери, які, нерідко не маючи відповідної підготовки, формують громадську думку, що може суперечити загальноприйнятим миротворчим стандартам. Відповідно, необхідні заходи, спрямовані на адаптацію освітнього процесу до специфіки корпоративного середовища.

Політичні трансформації останніх років, зокрема зростання популярності консервативних і націоналістично-радикальних ідей, також

впливають на сприйняття демократичних інститутів і миротворчих ініціатив. В умовах глобальних змін частина суспільства втрачає довіру до демократичних механізмів, що створює додаткові виклики для системи освіти.

Окрему роль у розвитку миротворчої освіти відіграє процес децентралізації, що передбачає передачу значної частини соціально-освітніх функцій на рівень територіальних громад. Однак цей процес супроводжується низкою викликів, зокрема нестачею досвідчених кадрів, недостатньою методичною підтримкою та відсутністю усталених зв'язків із науковими й освітніми інституціями. Враховуючи ці фактори, концепція миротворчої освіти має передбачати механізми підтримки місцевого самоврядування в цьому напрямку та сприяти формуванню ефективної системи поширення миротворчих цінностей на всіх рівнях суспільного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження миротворчої освіти охоплює широкий спектр наукових підходів, які формують розуміння її впливу на суспільство та можливості адаптації в різних регіонах. І. М. Харріс та Х. Данеш окреслили концептуальні засади миротворчої освіти, що включають формування світогляду, культури зцілення та освітніх програм, орієнтованих на мир [1;2]. К. Харбер та Н. Сакаде звернули увагу, що запровадження миротворчих ініціатив може мати як позитивний, так і негативний вплив на суспільство [3]. Б. Баранович [4] у своєму дослідженні вивчає миротворчу освіту в Хорватії, підкреслюючи виклики, пов'язані з національними конфліктами та необхідністю інтеграційних підходів. Дж. Кларк [5] аналізує миротворчу освіту в Боснії та Герцеговині, наголошуючи на необхідності комплексних реформ у сфері освіти для досягнення стійкого миру. В цілому, у Західних Балканах, миротворча освіта стикалася з викликами націоналізму, соціальної ізоляції та нестачі ресурсів. Попри це, дослідження підтверджують, що медіаційні практики відіграли ключову роль у зменшенні рівня насильства [6]. У країнах Балтії, зокрема в Латвії та Естонії, освітні реформи сприяли розвитку миротворчої освіти, що підтверджується дослідженням OECD [7]. Взагалі досвід країн Балтії цікавий тим, що після

послаблення радянського впливу в регіоні не відбулося міжетнічного насильства. Швидка консолідація демократії та ринкової економіки сприяла розбудові миротворчих ініціатив у сфері освіти [8]. У попередніх дослідженнях нами встановлено, що в країнах Балтії значний акцент робиться на розвиток трансформаційних компетентностей, зокрема критичного мислення, соціальної взаємодії та підприємництва [9]. Хаймел і Дарвіч [10] також вказують на важливість Social and Emotional Learning (SEL) у створенні мирного освітнього середовища.

Водночас для України, що перебуває в умовах військового конфлікту, цінним є досвід посткризових європейських країн. Директива ЄС 2008/52/ЄС [11] визначає стандарти медіації, які впровадженні, зокрема, в Косово, що підвищило прозорість процесів. Дослідження OECD [12] доводять, що миротворча освіта впливає на стабільність суспільства через розвиток громадянських навичок.

Дослідники звертають увагу на те, що миротворча освіта наразі не має єдиної методології оцінювання, що ускладнює вимірювання її ефективності [13]. Більшість програм оцінюють заходи, спрямовані на досягнення миру, а не навчальні результати. Це підтверджують Дехтяре Ю., Дякона В., Лапайне Т. та Ряшенко В., які аналізують ключові рушійні сили розвитку вищої освіти в Латвії, підкреслюючи зміну підходів до оцінювання освітніх ініціатив [14]. Україна може адаптувати досвід Балтійських країн у частині розвитку соціально-емоційних компетентностей. OECD у звіті про громадянську освіту наголошує на важливості навчальних практик, які сприяють залученню молоді до демократичних процесів та розвитку соціальних навичок [15].

Водночас механізми медіації, які використовуються у Боснії, Косово та Сербії, можуть допомогти зменшити рівень конфліктності в суспільстві. Сетіаді Р., Картадіната С. та Накая І. А. пропонують модель педагогіки миру, яка сприятиме розвитку культури ненасильства через освіту, що може бути корисним для України [16]. Досвід міжнародних програм, таких як фінська KIVA, доводить ефективність системного підходу до протидії конфліктам

через освіту. The Global Campaign for Peace Education (GCPE) у своєму звіті наголошує на необхідності підвищення обізнаності молоді про миротворчу освіту, що є ключовим фактором для забезпечення довготривалого миру [17]. Дослідження підтверджують, що для України важливо не лише переймати європейський досвід, але й розробити власні методи оцінювання миротворчої освіти з урахуванням локального контексту. Світовий економічний форум у 2020 році прогнозував зміни на ринку праці, які потребуватимуть адаптації освітніх стратегій, зокрема у сфері миротворчої освіти [18].

На основі проведеного огляду літератури можна зробити висновок, що миротворча освіта є важливим інструментом формування культури миру, однак її ефективність значною мірою залежить від інституційного підходу та нормативно-правового забезпечення. Досвід країн Балтії та посткризових європейських держав демонструє, що успішне впровадження миротворчих практик вимагає комплексного підходу, який включає законодавче закріплення миротворчої освіти, інтеграцію її в освітні стандарти, створення центрів медіації та розробку механізмів оцінювання її результативності. Водночас Україна, яка наразі переживає військовий конфлікт, має адаптувати цей досвід, враховуючи власні виклики та потреби.

Формування цілей статті. Цілями даної статті є аналіз чинників, які відіграють суттєве значення для формування концепції миротворчої освіти із врахуванням ситуації, пов'язаною із військово-політичною обстановкою в країні, та визначити основні аспекти, котрі потрібно врахувати при підготовці зазначеної концепції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Отже, як було вищезазначено, в процесі розробки концепції миротворчої освіти нами передбачалося виділити ключові аспекти, які мають враховуватись при формуванні базових положень цієї концепції і відображають вплив чинників, що є значимими для сприйняття питань миротворчості в Україні. Нами було визначено шість таких аспектів. Проаналізуємо зазначені аспекти, використовуючи діаграму Ісікави, яка дозволяє чітко структурувати ключові

чинники та визначити їхній вплив. Такий підхід допоможе наочно відобразити взаємозв'язки між елементами системи, виявити основні напрями вдосконалення та окреслити можливі шляхи їх реалізації.

Аспект перший. Концепція має передбачати вдосконалення чинної нормативно-правової бази, щоб система освіти та популяризації миротворчих ідей спиралася на міцну правову основу.

Рис. 1. Аналіз першого аспекту підготовки концепції

Джерело: створено авторами

Як видно з діаграми (див. рис.1), нормативно-правове забезпечення миротворчої освіти включає кілька рівнів: законодавчі зміни, розробку підзаконних актів та приведення у відповідність відомчих норм. Комплексний підхід до вирішення цих питань дозволить не лише закріпити миротворчу освіту в правовому полі, а й ефективно інтегрувати її у освітні програми, освітні стандарти та державну політику загалом. Усі ці заходи спрямовані на формування суспільства, орієнтованого на миротворчість, толерантність та конструктивний діалог. Це дозволить чітко визначити завдання та відповідальність як організаторів освітнього процесу, так і його безпосередніх виконавців. Розглянемо три ключові позиції цього аспекту.

По-перше, нагальною є потреба внесення змін до правових норм найвищого рівня – законів України. Насамперед це стосується базового закону

– «Про освіту», зокрема його положень, що визначають державну політику у сфері освіти, права та обов'язки засновників і керівників закладів освіти, органів управління, а також методичне забезпечення та ряд інших положень. Питання миротворчості мають стати пріоритетним напрямом державної політики, що гарантуватиме їхню обов'язкову інтеграцію в освітні програми та освітні стандарти. Крім того, закріплення цих положень у законодавстві створить ефективну систему контролю за їх впровадженням. Також необхідно внести відповідні зміни до спеціалізованих освітніх законів, зокрема Закону «Про вищу освіту». Це дозволить закріпити конкретні норми щодо викладання дисциплін миротворчої тематики та їх інтеграції в освітній процес.

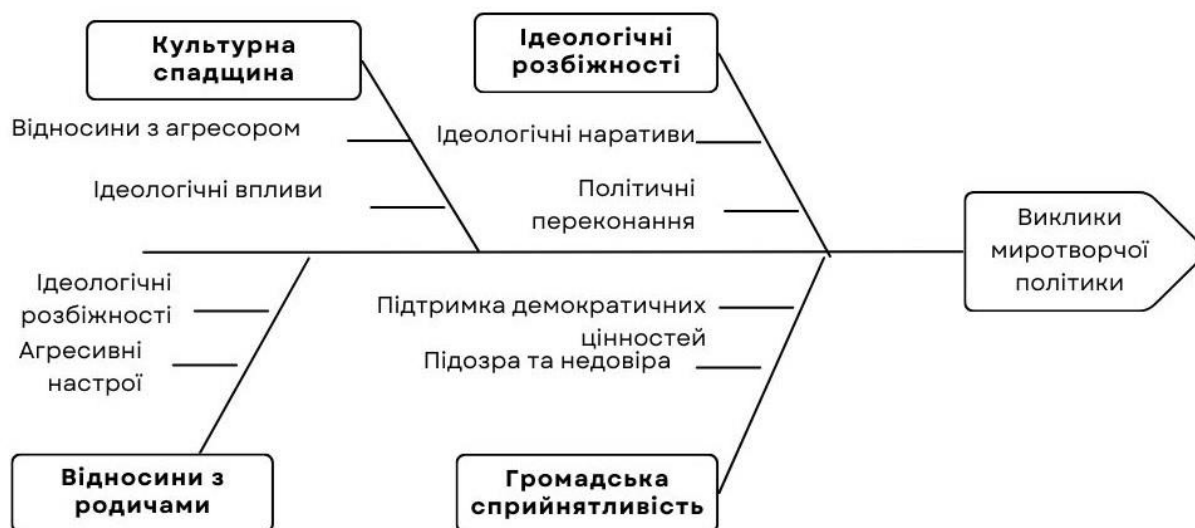
По-друге, на основі змін до базових законів слід розробити та затвердити ряд підзаконних актів, зокрема постанови уряду, які б конкретизували та деталізували базові правові норми, визначені у законах та забезпечили б їх впровадження. Саме на рівні Кабінету Міністрів доцільно прийняти комплексну державну програму розвитку миротворчості в Україні, яка б включала ряд заходів, зокрема в сферах громадянського життя, військово-патріотичного та духовно-морального виховання з метою досягнення того, щоб наші громадяни, особливо молодь, керувались у своїй свідомості та у своїх практичних вчинках почуттями толерантності, готовності до співпраці, навичками уникнення та розв'язання конфліктних ситуацій, навичками ведення діалогу та схильності до емпатії. Незважаючи на те, що в Україні медіація розвивається вже понад 30 років, а її правові засади визначені Законом України «Про медіацію», необхідне подальше нормативне забезпечення для створення зрозумілої і доступної системи медіації для широкого кола громадян. У роботі над цим питанням доцільно задіяти фахівців Міністерства освіти і науки, Міністерства соціальної політики, Міністерства юстиції, а також залучити досвід практикуючих медіаторів та громадських організацій, що працюють у цій сфері. В Україні функціонують центри медіації та вирішення конфліктів, які відіграють важливу роль у розв'язанні складних суперечливих питань у міжособистісних відносинах,

подоланні напруги в колективах та забезпеченні психологічної підтримки. Проте, для забезпечення більшої доступності медіації та поширення її практики, актуальним залишається питання розширення мережі таких центрів, особливо у регіонах. Для забезпечення стабільної та ефективної роботи існуючих та нових центрів, держава має визначитись із фінансовим, кадровим і матеріальним їх забезпеченням. Важливо, щоб ці центри базувалися на кращих практиках і враховували потреби різних груп населення.

Третя позиція в цьому аспекті – розробка і прийняття нормативно-правових актів відомчого плану. Це в першу чергу накази Міністерства освіти і науки України, зокрема щодо включення питань миротворчої політики до освітніх програм, врахування даних питань при проведенні акредитації зазначених програм та громадської акредитації закладів освіти, атестації науково-педагогічних працівників, підготовки викладачів із даного фаху та ряд інших необхідних рішень. Наступний важливий блок – розробка та впровадження інструктивних матеріалів для використання органами місцевого самоврядування з метою прийняття на місцевому рівні нормативно-правових документів щодо проведення освітньо-просвітницьких заходів з питань миротворчої політики. Нарешті ще один важливий блок – підготовка пропозицій щодо нормативно-правового регулювання проведення миротворчо-освітніх заходів на підприємствах, установах, організаціях, що входять в сфери управління різних галузей та сфер діяльності. Тут має бути спільний результат роботи Міносвіти та відповідних міністерств та відомств, адже у розроблених інструктивних матеріалах має враховуватись галузева специфіка, зокрема освітні, соціальні, гендерні та інші особливості працюючих, напруженість робочого процесу, взаємовідносини із управлінським персоналом та ще ряд важливих деталей.

Аспект другий. Підхід толерантності та компромісу в миротворчій політиці потребує перегляду щодо країни-агресора, її союзників і місцевих колаборантів. Це стосується не лише державних структур, а й ідеологічних працівників, силовиків та населення, що підтримує агресію. Цей аспект є

більш складним для формулювання в концептуальних документах. Не може бути прощення агресору, що здійснював військові злочини. В той же час треба оцінювати весь спектр відносин, що виникли в історичний період ще до агресії, і іноді неочікувано розвивались після її початку. Можна зупинитись на кількох питаннях (див. рис.2).

Рис. 2. Аналіз другого аспекту підготовки концепції

Джерело: створено авторами

В суспільстві тривають дискусії щодо ставлення до культурної спадщини, пов'язаної з країнами-агресорами. Чи варто зносити пам'ятники, вилучати книги, виключати авторів з навчальних програм? Тут можна виділити наступні концептуальні підходи. Перший підхід – повне усунення з культурного простору тих, хто принижував Україну, висміював її мову, історію, традиції. Це не помста, а запобігання проникненню ворожих ідей у свідомість молоді. Другий підхід – ставлення до нейтральних авторів, які ігнорували Україну. Наприклад, у «Війні і мирі» Толстого її майже не згадано, хоча події 1812 року безпосередньо впливали на українські землі. Такі твори не обов'язково забороняти, але їх варто виключити з навчальних програм і загальнодержавної популяризації. Третій підхід – до творів, що містять позитивний український елемент, навіть із «шароварним» відтінком. Гоголь та інші митці, які не могли відкрито висловлювати українську позицію,

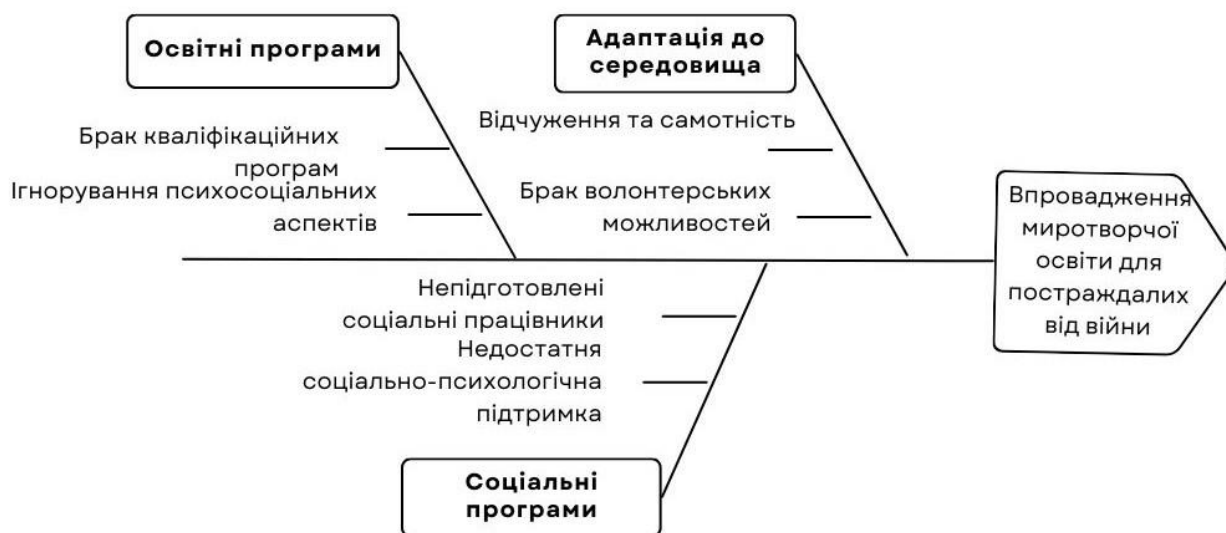
потребують популяризації з фаховими коментарями, що розкривають їхній справжній внесок.

Друге питання стосується відношення до близьких, знайомих, родичів, які проживають в країнах агресорах. Вектор наших миротворчих підходів має фокусуватись на трьох напрямках. Перший це повне «відрізання» контактів і з агресивним середовищем навіть, якщо серед нього є дуже близькі люди. Переконати таких людей неможливо, а імітація діалогу лише легітимізує їхню позицію. Другий напрям стосується тих, хто не має «кровожерливості», але на свідомому рівні поширює головні російські наративи. Не можна мовчати – слід спростовувати пропаганду, дискутувати, доводити правду, особливо для молоді. І, нарешті, третій напрям – підтримка тих, хто засуджує агресора. Важливо поширювати їхні погляди, уникати тотальної підозрілості, яка шкодить миротворчим ініціативам.

Й останнє питання – контакти із громадськими, спортивними, професійними та іншими організаціями зазначених країн як на пряму, так і в рамках міжнародних заходів. Тут також можна окреслити ряд напрямів. Перший це контакти із організаціями, які є частиною міжнародної спільноти із цього профілю. Наприклад, відділення Червоного хреста, спортивні федерації, які входять до відповідних федерацій світу чи Європи, національне представництво Міжнародної ради з охорони пам'яток та історичних місць та багато інших. Контакти в будь-якому випадку можуть розглядатись тільки тоді, якщо головний офіс міжнародної організації не відсторонив нехай тимчасово національне представництво агресора. Якщо ж такі контакти із міжнародним центром не заморожені, то можлива участь в заходах під егідою центрального офісу, наприклад, спортивні чемпіонати, але за умови відсутності прямих взаємовідносин із представництвом країни-агресора. Друге – це контакти із організаціями країн російського блоку, які не є структурними елементами міжнародних організацій і діють тільки в цих країнах під егідою своєї влади. Тут має бути однозначне рішення – заборона будь-яких взаємовідносин, повне ігнорування спроб вийти на зв'язок.

Водночас із тими, хто виступає проти агресії, необхідно налагоджувати діалог, навіть за наявності певних ідеологічних розбіжностей. Такий підхід дозволяє поєднати принциповість із стратегічною ефективністю.

Аспект третій. Це врахування при формуванні концепції миротворчої освіти особливостей взаємовідносин із такими категоріями як військовослужбовці, що по тим чи іншим причинам звільнилися із Збройних сил, та біженці-переселенці, які змушені були переїхати із територій захоплених ворогом, або тих, де тривають бойові дії. Тут треба враховувати наступні питання (див. рис.3).

Рис. 3. Аналіз третього аспекту підготовки концепції

Джерело: створено авторами

Перше – миротворча освіта повинна бути інтегрована в освітні програми, що забезпечують отримання нових кваліфікацій, перепрофілювання, фахове навчання відповідно до потреб регіону, де проживають ці категорії, тобто пов'язана із системою освіти дорослих. На жаль, нині система адаптації зазначених категорій до нових умов життя часто носить прискорено-прагматичний характер – головний акцент робиться на швидкому оволодінні певним професійним навичкам для подальшого працевлаштування, тоді як миротворчий аспект здебільшого ігнорується. Як наслідок, суспільство отримує кваліфікованих фахівців, але без урахування

їхнього морально-психологічного стану, який нерідко є напруженим, роздратованим, образливим. Це може призводити до конфліктів у колективі, сварок, необґрунтованих обвинувачень тощо. Щоб запобігти таким наслідкам, миротворчі елементи слід включати в програми перекваліфікації, формуючи навички толерантності, вміння розуміти та пробачати, сприймати відмінності навіть за умови певного дискомфорту. Миротворча складова має стати обов'язковою частиною освітніх програм для тих, хто постраждав від війни.

Друге – миротворчий освітній процес має бути тісно пов'язаний із соціальними програмами підтримки вразливих категорій населення, зокрема сиріт, безхатченків та людей з обмеженими можливостями. Соціальні служби повинні не лише надавати догляд, а й приділяти значну увагу соціально-психологічній підтримці, формуванню почуття оптимізму, впевненості в собі та емоційної стійкості. Важливо доповнити ці програми миротворчими елементами – розвитком взаємоповаги, толерантності, емпатії. Для цього слід організовувати спеціальні тренінги для соціальних працівників, зокрема щодо ведення діалогу з підопічними. Адже люди, які потребують соціального захисту, часто мають безліч запитань, і важливо вміти ефективно та коректно на них відповідати.

І, нарешті, третє питання – організація побуту для цих людей, що може відігравати важливу роль в створенні спокійного миротворчого настрою, забезпеченню душевної рівноваги, поштовху до знайомств, зокрема із людьми, що постійно проживають поряд і стали сусідами. Адже люди, які відірвалися від свого звичного соціального оточення – друзів, побратимів, колег, родичів – часто відчують самотність, безпорадність і непотрібність. Це може викликати озлобленість, замкнутість, негативне або навіть вороже ставлення до оточення. Тому важливо передбачити заходи підтримки на побутовому рівні, що сприятимуть формуванню миролюбного ставлення до світу. Держава та місцева влада мають розробити програми залучення таких людей до волонтерської діяльності – пошиття, плетіння, в'язання, приготування їжі для фронту та прифронтових районів. Це не лише допоможе їм спілкуватися й

відчувати себе потрібними, а й сприятиме налагодженню дружніх стосунків і навіть створенню майбутніх родин.

Аспект четвертий. Посилення миротворчого освітнього процесу в трудових колективах. Існує багато чинників коли миротворчі питання мають знаходити своє місце не тільки в навчальних програмах закладів освіти, а також бути перенесені в виробничі колективи на підприємства, установи, організації. Це є дуже важливий концептуальний напрям розвитку миротворчої освіти, оскільки освітньо-просвітницька діяльність тут щільно переплітається із практикою побудови толерантних мирних взаємовідносин між людьми, що проводять багато часу разом. Можна виділити наступні питання в рамках цього аспекту (див. рис.4).

Рис. 4. Аналіз четвертого аспекту підготовки концепції

Джерело: створено авторами

Війна спричинила погіршення рівня життя, підвищену нервозність і поширення стресових розладів. Як наслідок, у трудових колективах зростає рівень конфліктності, непримиренності та порушень етичних норм. Традиційні методи управління часто не дають бажаного результату, тому необхідно запроваджувати сучасні методи медіації, психологічної підтримки та примирення. Оскільки залучення професійних психологів є фінансово

складним, основне навантаження лягає на менеджмент. Важливо навчати керівників методикам врегулювання конфліктів, щоб вони були авторитетними фігурами для підлеглих і могли ефективно впливати на атмосферу в колективі. Менеджери мають спиратися не на загальні заклики до дружби, а на знання особистісних особливостей співробітників, використовуючи як душевне спілкування, так і адміністративні важелі впливу.

Друге питання полягає в тому, що в умовах війни обговорення міжнародних подій у трудових колективах має реальний вплив на поведінку працівників. Такі питання, як війна в Україні, міжнародні відносини, мобілізація, підтримка армії, формують не лише світогляд, а й ставлення людей до власної ролі в суспільстві. Якщо керівники не спрямовують ці дискусії у конструктивне русло, вони можуть стати платформою для панічних настроїв і ворожої пропаганди. Тому важливо розробити підходи до формування патріотичного світогляду, що базується на фактах і усвідомленні реалій.

Один із найважливіших викликів для сучасної України є формування світогляду працівників, заснованого на демократичних принципах, що унеможливорює корупцію, дискримінацію, зневагу до особистості та будь-які прояви гендерної, міжетнічної, міжконфесійної чи соціальної нерівності. Історична спадщина радянської системи, де ці питання замовчувалися або не отримували належного вирішення, часто призводила до конфліктів усередині колективів. Сьогодні ж Україна впевнено рухається в бік європейської спільноти, де захист прав людини, повага до гідності та принципи рівності є базовими цінностями суспільного життя.

Водночас війна загострила соціальні протиріччя між різними групами населення: заможними і малозабезпеченими; освіченими й тими, хто має нижчий рівень освіти; фізично здоровими і людьми з обмеженими можливостями; молоддю та старшим поколінням; успішними в особистому житті та самотніми. Ці відмінності можуть ставати причиною розколу колективів, якщо не працювати над їхньою гармонізацією. Тому необхідно

розробити комплексну програму миротворчої освіти, що сприятиме подоланню негативних соціальних явищ. Важливо запроваджувати демократичні методи вирішення конфліктів, розвивати навички зниження напруги та пошуку компромісів, навчати мистецтву запобігання конфліктам, демонструвати конкретні приклади ефективної миротворчої практики.

Освітні програми для трудових колективів мають поєднувати глибоку методологічну базу, міжнародний досвід і практичні кейси, які допоможуть адаптувати теоретичні знання до реальних життєвих ситуацій.

Аспект п'ятий. В останні роки особливої гостроти набула проблема поширення право-націоналістичних ідеологій у світі. В умовах глобальних змін та політичних криз ці тенденції стають серйозним викликом, і українська концепція миротворчої освіти має передбачати ефективні механізми протидії цьому (див. рис 5).

Рис. 5. Аналіз п'ятого аспекту підготовки концепції

Джерело: створено авторами

Молоде покоління, яке здобуває вищу освіту, повинно бути обізнане з цими викликами на рівні міжнародних відносин. Адже в сучасному світі українські підприємці, освітяни, науковці та інші фахівці все частіше співпрацюють із міжнародними партнерами. У таких умовах вони мають бути

готовими до того, щоб протистояти праворадикальним ідеологіям та чітко розуміти їхні небезпечні наслідки. Необхідно донести, що підтримка праворадикалів поступово веде країни до диктаторських режимів і навіть до фашистських форм правління. Праворадикальна ідеологія зазвичай супроводжується зневагою до прав націй, соціальних груп і держав, створює передумови для зовнішнього втручання, шантажу, а згодом – для воєнних конфліктів. На виборах голоси за праворадикалів сприяють приходу до влади сил, які проводять агресивну політику як щодо сусідніх держав, так і щодо власного населення. Варто згадати, що російський «рашизм» починався як консервативний дискурс на початку 2000-х, а згодом переріс у диктаторський режим із відкритими фашистськими проявами. Подібні тенденції можна спостерігати і в Європі, де праворадикальні рухи набирають популярності, що створює нові виклики для світового порядку.

Отже, сучасний миротворець – це не лише людина, яка пропагує ідеали добра і миру, а й боєць ідеологічного фронту, який здатний аргументовано протистояти будь-яким формам антидемократичного впливу. Це має знайти своє відображення в концепції миротворчої освіти.

Ще одним важливим викликом є поширення в Україні ідей, подібних до праворадикальних течій у Європі. Світові тенденції, російська пропаганда, економічні та соціальні труднощі сприяють тому, що у частини населення формується небезпечний світогляд. Серед основних його проявів: зверхність щодо інших народів і культур, непримиренність на релігійному, етнічному та соціальному рівнях, зневага до демократичних інститутів і свобод. Ці процеси можна розглядати як загрозливі форми націонал-шовінізму, які часто використовуються політичними авантюристами та популістами. За цими ідеями нерідко стоїть не прагнення зміцнити державу, а банальне бажання здобути владу та фінансові вигоди. Результатом таких тенденцій може стати відхід України від європейського вектору розвитку, дискредитація демократичних цінностей і втрата підтримки з боку цивілізованого світу. У підсумку – ризик повторення сценаріїв, подібних до грузинського чи

словацького, коли суспільство поступово «дрейфує» у бік авторитаризму. Отже, концепція миротворчої освіти має включати не лише міжнародний контекст, а й ефективні механізми протидії внутрішнім деструктивним ідеологіям.

Окрему увагу слід приділити просвітницькій роботі серед старшого покоління, особливо людей пенсійного та передпенсійного віку. Адже саме ця категорія населення найбільше піддається впливу пропаганди, що романтизує радянське минуле. Формується хибна модель, у якій СРСР постає як країна стабільності, миру та соціальної рівності: не було війн і внутрішніх конфліктів, конкуренції на ринку праці, держава гарантувала зарплату й пенсію, яких нібито вистачало для життя. На цьому фоні Захід подається як причина всіх сучасних негараздів, а альтернативою нібито є «стабільність» авторитарних режимів – від Лукашенка до Путіна. Особливо сприйнятливими до таких ідей є люди віком 60+, які не встигли повністю усвідомити реальність радянської системи, але пам'ятають її з кінця 1980-х років. Молодші покоління вже не піддаються маніпуляціям на кшталт «Мазда гірше Жигулів», а ті, хто старші, добре пам'ятають тотальний дефіцит і черги за товарами першої необхідності. Проте ворожа пропаганда активно працює над тим, щоб поширювати міфи про «краще минуле», використовуючи їх для розхитування суспільства. Саме тому миротворча освіта має містити ефективні інструменти протидії цим наративам, розвінчуючи радянські міфи і формуючи об'єктивний погляд на історію.

Аспект шостий. Підвищення ролі громад в миротворчій освіті та її популяризації. Тут також виділимо найважливіші напрями (див. рис 6).

Один із головних викликів миротворчої освіти – нестача кадрових і матеріальних ресурсів у більшості громад, особливо сільських і селищних. Основні носії цієї діяльності – вчителі шкіл, а в деяких випадках викладачі коледжів, якщо такі є в громаді. Важливо знайти способи вирішення цієї проблеми. Одним із варіантів може бути організація курсів і літніх шкіл для

педагогів, що працюють у середній та передвищій освіті, на рівні районів або областей.

Рис. 6. Аналіз шостого аспекту підготовки концепції

Джерело: створено авторами

Автори цієї статті є членами проєкту ЄС Еразмус+ «Миротворча освіта заради консолідованої та людиноцентричної Європи» (Грантова Угода № 101094420 – РеаЕСН). Наш проєкт вже має позитивний досвід у проведенні таких шкіл для майбутніх просвітників миротворчої освіти. Ще один варіант – офіційне впровадження педагогічної спеціалізації «миротворча освіта» для викладачів історії або інших предметів, проте це потребує змін до стандартів вищої педагогічної освіти або включення нових освітніх компонентів до існуючих програм підготовки вчителів.

Ще один важливий момент – вибір аудиторії для миротворчої освіти. У містах головними учасниками є учні, студенти й працівники великих колективів. У сільській місцевості це передусім школи та коледжі, а трудові колективи представлені здебільшого невеликими підприємствами чи ФОПами, де проводити масштабну освітню діяльність не завжди доцільно. Водночас у громадах є велика кількість людей, які працюють у містах і не завжди мають змогу бути залученими до освітнього процесу. Тому необхідно

створювати можливості для їхнього охоплення, використовуючи ресурс вихідних днів. Найбільш ефективною формою роботи в цьому напрямку можуть бути заходи в клубах і будинках культури, які залучають молодь і дорослих до обговорення миротворчих тем через призму місцевих проблем. Важливо, щоб такі заходи були не просто лекціями, а супроводжувалися дискусіями, залучали людей до активної участі, а миротворчі ідеї втілювалися у конкретних пропозиціях для громади. Такий формат вимагає продуманого підходу і пошуку нестандартних рішень.

Окрему увагу слід приділити специфіці тематики миротворчої освіти для малих і середніх громад, адже окрім загальних питань про міжнародні відносини, моральні та етичні цінності, є й ті, що мають безпосереднє значення для місцевого рівня. У сільській місцевості особливо важливими є питання екології та бережливого ставлення до природних ресурсів, оскільки жителі напряду залежать від землі, води, лісів. Люди мають усвідомлювати, що забруднення довкілля впливає не лише на природу, а й на якість життя – від рівня захворюваності до можливості повноцінного відпочинку. Спільна діяльність у напрямі збереження екології згуртовує громаду, формує культуру взаємоповаги і в майбутньому допомагає уникати конфліктів. Саме тому екологічне виховання тісно пов'язане з миротворчим.

Також важливо формувати толерантне ставлення до економічної нерівності та соціальної справедливості. У невеликих громадах матеріальний стан сусідів більш помітний, і щоб уникнути конфліктів на цьому ґрунті, має бути поширене розуміння того, що добробут досягається самовідданою працею, але при цьому необхідно підтримувати тих, хто об'єктивно не може самостійно забезпечити себе. У сільських громадах, де особисте життя більш відкрите, важливою є боротьба з булінгом та іншими проявами цькування, що можуть породжувати конфлікти. Виховання соціальної справедливості формує у людей повагу, чесність, співчуття, неприйняття насильства, готовність до співпраці та прийняття спільних рішень.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Формування концепції миротворчої освіти є важливим завданням у контексті сучасної військово-політичної ситуації в країні. Аналіз ключових аспектів цієї концепції дозволяє визначити основні напрями її реалізації та вдосконалення нормативно-правової бази. Впровадження миротворчих ідей в освітній процес потребує державного закріплення та активного залучення педагогічних кадрів, медіаторів і громадських організацій. Питання взаємодії з країною-агресором, оцінки культурної спадщини та формування толерантного середовища в суспільстві також мають велике значення. Важливою складовою є інтеграція миротворчих підходів у роботу з військовослужбовцями, внутрішньо переміщеними особами та іншими вразливими групами. Важливим напрямом досліджень залишається вивчення міжнародного досвіду, його адаптація до українських реалій та розробка механізмів ефективної взаємодії між державними структурами та громадським сектором. Подальші дослідження у цій сфері дозволять оцінити ефективність впроваджених заходів та розширити методологічні підходи до миротворчої освіти.

Література

1. Harris I. M. Peace education theory. *Journal of Peace Education*. 2004. № 1(1). Pp. 5–20. DOI: 10.1080/1740020032000178276
2. Danesh H. Towards an integrative theory of peace education. *Journal of Peace Education*. 2006. №3(1). Pp. 55–78. DOI: 10.1080/17400200500532151
3. Harber C., Sakade N. Schooling for violence and peace: how does peace education differ from ‘normal’ schooling? *Journal of Peace Education*. 2009. №6(2). Pp. 171–187. DOI: 10.1080/17400200903086599.
4. Baranović B. Peace Education in Croatia. *Sociologija sela*. 1999. №1 (143). Pp.111–117. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/177415>. (дата звернення: 15.01.2025).

5. Clark J. Education in Bosnia-Herzegovina: The Case for root-and-branch reform. *Journal of Human Rights*. 2010. №9(3). Pp. 344–362. DOI:10.1080/14754835.2010.501269.
6. Schrodt P.A., Gerner D.J. An Event Data Analysis of Third-Party Mediation in the Middle East and Balkans. *The Journal of Conflict Resolution*. 2004. Vol. 48. No. 3. Pp. 310–330.
7. OECD. OECD Skills Strategy Implementation Guidance for Latvia: Developing Latvia's Education Development Guidelines 2021-2027. OECD Skills Studies. Paris: OECD Publishing, 2020. 135 p. DOI:10.1787/ebc98a53-en.
8. Fountain S. Peace Education in UNICEF. Working Paper. Education Section. Programme Division UNICEF. New York. 1999. URL: https://inee.org/sites/default/files/resources/UNICEF_Peace_Education_1999_en_0.pdf. (дата звернення: 01.02.2025).
9. Акіліна О.В., Панченко А.Г. Практики миротворчої освіти Латвії та Естонії. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2023. №1(74). С. 128–136. DOI: 10.28925/1609-8595.2023.1.11
10. Hymel S., Darwich L. Building peace through education. *Journal of Peace Education*, 2018. №15 (3). Pp. 345–357. DOI:10.1080/17400201.2018.1535475
11. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters. *Official Journal of the European Union*. 2008. L 136/3. URL: <http://surl.li/fvsjhj>. (дата звернення: 01.02.2025).
12. OECD. Education Policy Outlook 2021: Shaping Responsive and Resilient Education in a Changing World. Paris: OECD Publishing, 2021. DOI: 10.1787/75e40a16-en
13. Topuzov O., Malykhin O., Usca S., Aristova, N. Ukrainian-Latvian comparative studies on university education: common European values and current challenges. *Society. Integration. Education: Proceedings of the International*

Scientific Conference, 2021. №1. Pp. 696–706. URL: https://doi.org/10.17770/sie2021vol1.6423_ (дата звернення: 05.02.2025).

14. Dehtjare J., Djakona V., Lapaine T., Riashchenko, V. Changing approach to the development of higher education in latvia: key drivers. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2022. №44 (1). Pp. 13–19. URL: https://doi.org/10.15544/mts.2022.02_ (дата звернення: 05.02.2025).

15. OECD. Engaging young citizens: Civic education practices in the classroom and beyond. *OECD Education Policy Perspectives*. 2023. No. 65. Paris: OECD Publishing. URL: <https://doi.org/10.1787/2166378c-en>. (дата звернення: 05.02.2025).

16. Setiadi R., Kartadinata S., Nakaya I. A. A Peace Pedagogy Model for the Development of Peace Culture in An Education Setting. *Open Psychology Journal*. 2017. № 10. Pp. 182–189. URL: https://doi.org/10.2174/1874350101710010182_ (дата звернення: 05.02.2025).

17. The Global Campaign for Peace Education (GCPE). Youth Survey Report: Youth Knowledge & Interest In Peace Education. 2021. URL: <https://www.peace-ed-campaign.org/youth-survey-report-youth-knowledge-interest-in-peace-education/>. (дата звернення: 05.02.2025).

18. World Economic Forum. The Future of Jobs Report 2020. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-futureof-jobs-report-2020/in-full/chapter-2-forecasts-for-labour-market-evolution-in-2020-2025>. (дата звернення: 05.02.2025).

References

1. Harris, I. M. (2004), “Peace education theory”, *Journal of Peace Education*, vol. 1(1), pp. 5–20. DOI: 10.1080/1740020032000178276

2. Danesh, H. (2006), “Towards an integrative theory of peace education”, *Journal of Peace Education*, vol. 3(1), pp. 55–78. DOI: 10.1080/17400200500532151

3. Harber, C. and Sakade, N. (2009), “Schooling for violence and peace: how does peace education differ from ‘normal’ schooling?”, *Journal of Peace Education*, vol. 6(2), pp. 171–187. DOI: 10.1080/17400200903086599
4. Baranović, B. (1999), “Peace Education in Croatia”, *Sociologija sela*, vol. 1(143), pp. 111–117. available at: <https://hrcak.srce.hr/file/177415> (Accessed 15 January 2025).
5. Clark, J. (2010), “Education in Bosnia-Herzegovina: The Case for root-and-branch reform”, *Journal of Human Rights*, vol. 9(3), pp. 344–362. DOI:10.1080/14754835.2010.501269.
6. Schrodt, P.A. and Gerner, D.J. (2004), “An Event Data Analysis of Third-Party Mediation in the Middle East and Balkans”, *The Journal of Conflict Resolution*, vol. 48(3), pp. 310–330.
7. OECD (2020), *OECD Skills Strategy Implementation Guidance for Latvia: Developing Latvia’s Education Development Guidelines 2021-2027*, OECD Skills Studies, OECD Publishing, Paris. DOI:10.1787/ebc98a53-en.
8. Fountain, S. (1999), *Peace Education in UNICEF*, Working Paper. Education Section, Programme Division UNICEF, New York, available at: https://inee.org/sites/default/files/resources/UNICEF_Peace_Education_1999_en_0.pdf. (Accessed 1 February 2025).
9. Akilina, O. and Panchenko, A. (2023), “Practices of peacekeeping education in Latvia and Estonia”, *Continuing Professional Education: Theory and Practice*, vol.74, pp. 128–136. DOI: 10.28925/1609-8595.2023.1.11
10. Hymel, S. and Darwich, L. (2018), “Building peace through education”, *Journal of Peace Education*, vol. 15(3), pp. 345–357. DOI:10.1080/17400201.2018.1535475
11. Official Journal of the European Union (2008), “Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters”, available at: <http://surl.li/fvsjhj>. (Accessed 1 February 2025).

19. OECD (2021), *Education Policy Outlook 2021: Shaping Responsive and Resilient Education in a Changing World*, OECD Publishing, Paris, DOI: 10.1787/75e40a16-en
12. Topuzov, O., Malykhin, O., Usca, S. and Aristova, N. (2021), “Ukrainian-Latvian comparative studies on university education: common European values and current challenges”, *Society. Integration. Education*. Proceedings of the International Scientific Conference, vol.1, pp. 696–706. <https://doi.org/10.17770/sie2021vol1.6423>.
13. Dehtjare, J., Djakona, V., Lapaine, T. and Riashchenko, V. (2022), “Changing approach to the development of higher education in Latvia: key drivers”, *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, vol.44 (1), pp. 13–19. <https://doi.org/10.15544/mts.2022.02>.
14. OECD (2023), “Engaging young citizens: Civic education practices in the classroom and beyond”, *OECD Education Policy Perspectives*, No. 65, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/2166378c-en>.
15. Setiadi, R., Kartadinata, S. and Nakaya, I. A. (2017), “A Peace Pedagogy Model for the Development of Peace Culture in An Education Setting”, *Open Psychology Journal*, vol.10, pp. 182–189. <https://doi.org/10.2174/1874350101710010182>.
16. The Global Campaign for Peace Education (GCPE). (2021), “Youth Survey Report: Youth Knowledge & Interest In Peace Education”, available at: <https://www.peace-ed-campaign.org/youth-survey-report-youth-knowledge-interest-in-peace-education/>. (Accessed 5 February 2025).
17. World Economic Forum (2020), “The Future of Jobs Report 2020”, available at: <https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2020/in-full/chapter-2-forecasts-for-labour-market-evolution-in-2020-2025>. (Accessed 5 February 2025).

Стаття надійшла до редакції 13.02.2025 р.